

Конкурс

БИЛИМЛЕРИН, СЫНАМЛАРЫН КЁРГЮЗГЕНДИЛЕ

Абыстол (ноябрь) айны 24-де Къарачай-Черкесияда «*Мы разные, но равные*» деген ат бла Шимал Кавказ Федерал округну субъектлерини эмда Адыгея Республиканы школларыны ана тил бла литературадан устазларыны XII-чи регионла арасы профессионал конкурслары башланган эди. Конкурс Алийланы Умар атлы Къарачай-Черкес кърал университетде бардырылды.



Бу конкурс джыл сайын бардырылады. Ол Шимал Кавказда джаагъан миллетли араларында джарашулукуну бегири, школлада ана тил бла литературадан дерс беруу системаны регионла арасы моделин кърар, эм иги устазла бир-бирлери бла сынам бла алмашыр, ана тилни устазыны билимин эмда сыйын ёсдорюу иннет бла къралганды.

Озган джыл «*Мы разные, но равные*» деген конкурсда Черкеск шахарны 19-чу номерли гимназиясыны къарачай тил бла литературадан устазы Ездэнланы Джемиле хорламы болганы себепли, быйыл конкурс бизни республикада ётдю. Конкурс очно халда эди. Аны биринчи этапанда устазла регионлары бла шагъырей ётгенди. Анга конкурс журиши багъа салмайды. Экинчи этапанда устазлагы юч конкурс иш берилди.

Абыстол айны 25-де Къарачай-Черкес кърал университетни акт залында уллу джыйылыу болду. Аны кёзоюнде «*Мы разные, но равные*» деген конкурска кёшулгъан 9 устаз юч конкурс ишде усталыкларыны, дерс беруу методикаларын кёргоздуле. Конкурска кёшулгъан-

ла бла залда олтургъанланы алларында КъЧР-ни окууу бла илму министри Инна Кравченко, Халкъ окууу бла илму кюллукучуларыны профсоюзуну Къарачай-Черкес республикан организациасыны председатели Чотчаланы Марина, Къарачай-Черкес кърал университетни ректору Ездэнланы Таусолтан сёледиле.

Инна Кравченко айтхандан, республикада ана тилден саклауу бла байламы кёб тюрлю иш баджарылады. Ол, конкурсну магъаналыгыны чертиб, анга кёшулгъанлыгына джеттишмиле тедеди.

Багъалы джамагъат, биюан ана тилден устазларыны конкурснуа къараргъа деб джыйылганды. Ала-ны хар бири кесини усталыгын кёргозюб, сыйгъамахтауагы тыйыншылы болуугуна сёз джюкёду. Быйыл конкурслада хорлангана болмагъа керекдиле, нек десегиз, ана тилден саклауу ишни сайлагъан адамла алайсыз да хорламга тыйыншылдыла, - деб чертиди КъЧКЪУ-ну ректору Ездэнланы Таусолтан.

Башында айтханыбызча, конкурска 9 адам кёшулгъан эди. Аланы атларын да айттайык: Къарачай-Черкесияны Огары Теберди элини орта школуну къарачай

тил бла литературадан устазы Байчораланы Ринат, Чечен Республиканы Старогладовская стансени орта школуну чечен тил бла литературадан устазы Эдик Бангачиев, Къабарты-Малкъарны Налчык шахарыны 31-чи номерли орта школуну малкъар тил бла литературадан устазы Бицеккуланы Кулина, Дагъыстан Республикасы Тёбен Кегер элини орта школуну орус тил бла литературадан эмда авар тилден устазы Рамазан Газимагомедов, Ставрополь крайдан Нарсана шахары окууу аралыгыны орус тил бла литературадан устазы Ирина Гладилина, Адыгеяда республикан гимназияны адыгей тил бла литературадан устазы Ангела Муугу, Терк Башы Тегей Республиканы Беслан шахары орта школуну тегей тил бла литературадан устазы Милана Психацеева, Ингушетияны Сунжа шахарыны 1-чи номерли орта школунда ал башланган классаны устазы Юлия Чаниева, Къабарты-Малкъарда Нарткъала шахарыны 5-номерли сабий садаыны къабарты тилден устазы Мариана Гулжажинова.

Устазлары барысы да конкурс ишлерини кёзоюнде джыйылганданы билимлерин, усталыклары бла шагъырей этдиле. «Ви-

зитная карточка» деген ишде устазла школларыны, регионларыны, окууу эмда джамагъат ишлерини, джеттишмилерини юсперинден хапар айтдыла. Аны ызы бла «*Мастер-класс*» иш башланды - анда окууу программала, технологияла бла калай хайырлангандарын кёргозген эдиле. «*Методическая мастерская*» ишде устазла кеслерини методикалары бла, сабийлини окууууда, юретиуде сынамлары бла шагъырей этдиле джыйылганды джамагъатны.

Конкурска кёшулгъанлагъа профессионал жури багъа берген эди. Аны кърарына Чечен тилни институтунда чечен тилден устазланы билимлерин ёсдорген аралыкыны тамадасы Алама Говдаханова, Адыгеяны Окууу бла илму министрствосуну илму, профессионал окуууну, халкъла арасы байламлылык джюрююуно хакъындан бёлюмюно башы устасы Мариет Мамий, КМР-ни Билим беруу бла илму министрствосуну миллет окуууну юсюнден секторуну тамадасы Запина Мизова, Дагъыстаны Кызылжурт шахарыны 5-чи номерли орта школуну ана тил бла литературадан устазы Сарат Мухумаева, Терк Башы Тегей Республиканы Окууу бла илму министрствосуну миллет окууу бла тилдени хакъындан бёлюмюно тамадасы Ирина Накусова, ингуш тил бла литературадан устаз, РФ-ны окууу санагъатыны махтауу кюллукучу, «*Лучший учитель Российской Федерации - 2021*» конкурсну премиясын хорлагъан Лиза Ужахова, 2021-чи джыл «*Мы разные, но равные*» деген регионла арасы конкурсда хорлагъан, Черкеск шахары 19-чу номерли гимназиясыны къарачай тил бла литературадан устазы Ездэнланы Джемиле, Кавказы миллетлерини тиллерин тинтен аралыкыны директору Сергей Пазов киргендиле. Журиде тергеу комиссиягъа КъЧКЪУ-ну илму управленисини тамадасы Чопаланы Гокчадан башчылык этген эди.

Конкурска кёшулгъанлагъа да, сахтада усталыкларыны кёргозюб, ишлерин бек сыйгенлерин тахтада эдиле. Хар устаз саханга бир тюрлю ариу, джарык халда чыгыб джыйылганды джамагъатны сейирсиндире эди. Ала конкурс ишлени кёзоюнде школда окугъан сабийлеге патриот сезимле бла Ата джурт-

ха сыймеклики синдириуну, миллетле арасы шоклюк джюрююуно дагыда башха магъаналы затланы юсперинден айта эдиле. Устазла хазырлагъан видеороликке, презентациялага, ребуслуга залдагыла эс бёлюу къарай, джаратхандарын да билдире эдиле. Ала залда олтургъанла бла сохтланы ишге къоша, ала бла ачык сёлеше, керекли информацияны билдире билгенлерин кёргозген эдиле.

Жюрини келечилери конкурска кёшулгъанлагъа багъа бергенден эмда тергеу комиссия ишин тамамлагъандан сора хорламыла белгилендиле.

Алайды да, «*Хранитель родной речи*» номинацияда Бечеккуланы Кулина (Къабарты-Малкъар), «*Хранитель кавказских традиций*» номинацияда Байчораланы Ринат (Къарачай-Черкесия), «*Учитель-мастер*» номинацияда Милана Психацеева (Терк Башы Тегей), «*Учитель-новатор*» номинацияда Юлия Чаниева (Ингушетия), «*Педагогический дебют*» номинацияда Ирина Гладилина (Ставрополь край), «*Учитель-исследователь*» номинацияда Рамазан Газимагомедов (Дагъыстан Республика) хорламы болдула.

Конкурсну 3-чу дараджала дипломуна Къабарты Малкъарны келечиси Мариана Гулжажинова, 2-чи дараджала дипломуна Адыгеяны келечиси Ангела Муугу алдыла. «*Мы разные, но равные*» деген Шимал Кавказ Федерал округну субъектлерини эмда Адыгея Республиканы школларыны ана тил бла литературадан устазларыны XII-чи регионла арасы профессионал конкурсларында Чечен Республикадан келген устаз Эдик Бангачиев хорламы болду, 1-чи дараджала диплому ие болду.

Конкурсну кёзоюнде белгили джырлауучула, теспсеу коллективле да концертерини бла джамагъатны кёзюч ачхан эдиле.

Джыйылыуну аягында КъЧР-ни окууу бла илму министри Инна Кравченко КъЧКЪУ-ну ректоруну, аны институтлары бла факультетлерини башчыларына «*Мы разные, но равные*» деген конкурсну мийик дараджала кюурагъанлары ючюню, Бюсюреу кыагытла берди.

Абыстол айны 26-да уа конкурска кёшулгъанланы Тебердиге, Домашага элтиб джер-суу кёргозгендиле.

САЛПАГЪАРЛАНЫ Умар.

Z спецоперацияны джигитлери

«ТЕНГЛЕРИМЕ КЪАЙТЫРГЪА АШЫГЪАМА»

«*Спецоперация бардырыб башлагъан кюнден тебреб аны юсюнден джангылыкъланы бирин кюймай къарай эдим. Тенглерими бир къаууму анда эдиле да, алагъа бек къайгыра эдим.*

Мобилизация башланганында ол, Джэгетей Аягы районну аскер комиссариатына барыб, кеси разылыгы бла спецоперацияга къошулурга излегени билдиргенди. Аны къул-

окъ-тоб атыб кюрешиди. Ингир ала миномётну снаряды учуб келгенин сезиб, окопага бугъарга да кюрешиди. Артда не болгъанын иги ангылап аламы кълдым. Мен эсимди джыйгъанымда юсюму топуракъ басыб, биргеде джалланы бир къаууму кау-куу болуб, тегерегибизде тереклеге дери аууб тура эдиле. Бир заманда сау-эсен кылгъан тенгиме неле эсе да айтханын кёрдюм, не айтханын ангыламагъанымы билдиргенимде, ол джаралыла болгъанларын къллары бла кёргозду. 5 адам джаралы болгъан эди, биз кесибиз тирлиб алабга болушлукъ этгинчи аланы ючюсю ёлюб кълдыла. Аллах рахмат этсин. Ол бирлени джараларындан къанлары кетмезча къысарга кюрешиб, госпиталга ашырдык. Мен ол заманга аз эшите башлагъан эдим, алай уллу хатам джокъ эди да аскер белеке кълдым. Экинчи кюнге къыпкъларым шууладуб, джарты-къурту зшиттенлерини юсюне кёзюм да кёрмей кълды да, тамадам мени да госпиталга ашырды.



Кёб турмай аскер сынамы болгъаны себепли менге да БАРС-ны (боевой армейский резерв страны) кюурамына киргезе деген чакъыруу келди. Ары къошулгъанымдан сора, ма энди чакъырадыла деб сакълай, арадан белек заман ётдю. Анда бола турган ишлени, джергили миллетге джеткен зорлукуню кёре тургъанлай юйде олтурурга тёмюм джетмей, кеси разылыгым бла мен да спецоперацияга къошулдум», - дейди Батчаланы Башир.

Батчаланы Башир Джэгетей Аягы шахарны биринчи номерли орта школун джеттишмиле бошагъанындан сора устаз усталык алганды. Алай а, ол усталыгы бла хайырлангандыла, 2014-чу джыл контракт бла аскер къуллукъ этиб башлагъанды. Андан бери Абхазияда, Сочиде къралчыкъа хакъ джюргей бла аскер къуллукъ этгенди.

Мобилизация башланганы болжалы тауусулуб, ол юйюне къайтыб тургъанды. «*Контактым кыркъар (август) айда бошалгъан эди. Юйде менден сора эргити суюк болмагъаны амалтын, анама ауур шерк джумушлагъа къараб, бир кесек да солуб, джаньдан контракт этер мурат бла юйге келиб тура эдим. Алай а, Аллах меннге башха ишлеге къошулурга буюруу тура кёрё эдим», - дейди Башир.*

Аналадан узакъ болмай орналгъан «*Золотой берег*» госпиталга келтирди. Анда кючю контузия болгъанымы айттыб, мени багъыб тебрелиле. Джукъ керекли эмтмей, бек аламат къарайдыла. Таб кёлюбюзюню джарытыр мадарла да этдиле. Ма кёб болмай РФ-ны махтауу артисти Анатолий Колякин госпиталга келиб, мында саулуукъларын бакъдыра тургъан аскерчилеге концерт салыб кетди. Алай а, ала не бек кюрешесе да, эсим фронтда болгъан нёверлеримди. Алагъа болушлукъга джетелсем деген акъыл кечекюню да тынгы бермедиле. Быйладан реабилитациягъа иеркибиз дейдиле. Мен а, ызыма, тенглериме къайтырга бек ашыгъама», - дейди Батчаланы Башир.

Биз да Баширге, аныча, патриот сезимлерине берилиб, бу къыйын заманда рашхатлыкъларыны саклар ючюню къраллыбызга хакъ джюректери бла къуллукъ этген аскерчи джердешлерибизни барына да, суюк сауулукъ джыйыб да Аллах нёверлерим болсун, юйюгозгезе сау-саламат къайтырга буюрсун», - дейбиз.

БАЙРАМКЪСУЛЛАНЫ Зульфийа.

Юлголюле

ИШИНЕ ДЖАН АУРУТХАН УСТАЗ

Кёб болмай Гитче Къарачай районну Терезе элинде бир ашы джыйылыуда болду. Салпагъарланы Халиматны, Ильясны къызын, кёб адам таныды. Ол, районда кюй эсенге, республикада да ана тил бла адабиятдан белгилли устазланы бириди. Ана тилни сабийлеге суюдюрюу ючюню, ол дерслерин сейир халда бардырады. Билмипти, миллетине джан аурутхан устаз, кёб джылланы кюрешиб, музей къурагъанды. Аны музейнде болмагъан зат джокъду, деген уллу джангылыкъ тюлдю.

Халиматны школ музейини хапары «Моя планета» деген ара телеканалга да джетгенди. Аны келечилери Халимат эмда аны музейи бла танышыр иннетде Терезе элге келгендиле. Ол юн Халиматха кюнакъгъа кёб адам баргъан эди.

Айхай да, миллетине джан аурутхан устаз тишырууну айтыр зат кёб эди. Халкълары джашауу бла байламы экспонатланы ол кесини айлыгъын, пенсиясын бериб джыйгъанды.

Мени тёмлюм джашауу тынч болмагъанды. Миллетини бла бирге кёчюнюлюк къыйынлыкъларыны сынаганма, - деди Халимат. - Мен гитче замандыдан башлаб ауурурга ёч болганма. Не сейирсиниу, миллетиме джетген ачыкык, джалангачлыкъ сабийлеге игилик этдирмегенди. Кёб сабийинден айрылганды халкъбыз.

Сау къалгъанла да саулуукъларындан биююню гегече да инджилгенди турадыла. Мени тёмлюмде саулуугу иги болгъан адамгъа

аз тюбегенме. Мени эркелени юнюм болмагъанды. Биююнюнде биз кесибизни джерибизде, джуртубузда

гъа, «Насыб къалада» къарачай хантланы кёрмючю болду. Кюй кесилсе, ненча юлюш этилгенин, кимге

гер болгъанын билмей эдим. Москвандан келген журналистле да бек сейирсиниб, барысын да телеви-



джашайбыз. Миллетибиз эски миллет болгъаны себепли, аны бай тарихи барды. Аны хар затын багъалатыб, джарашдырыб тутарга керекбиз. Мен музейни кёб кюрешиб къурагъанма. Уллу къыйын салынмаса, адамла болушмаса, аны кюууу мадар боллукъ тюлд эди. Менге болушханланы барысына да разылыгым билдирме.

Алайгъа джыйылганды адамла, Москвандан келген кюнакъла да Халиматха кёб джылы сёз айтдыла. Уллу иш этгенин чертиб сёледиле.

Заман юнортадан атлай, Халимат барыбызны да Первомайское элде орналгъан «Насыб къала» ресторанагъа чакъырды. Ол къарачай хантланы кълдай этилгенлерин кёргозду. Айтыр-

къаллай юлюш берирге кереклисиз айтхан, кёргозген да этди. Гыпы айран, боза къалай этилгенлерин, ала неге джаргъанларын анылатды. Эттилген ашы-сууну биширирге, тепсиге салырга эмда хапар айтырга Халиматны сохталары да болушдула.

Биз алайда кечге дериде турдукъ. Кече сагъат он бола Халимат мастер-класс кёргозду. Кеси кюлуу бла тюрлю джайыб, кърым хычын этиб, бишириб, барыбызны да сыйлады. Тюзюн айтсам, мен ол кючча татлы хычынла, бёрекле, эт, джёрме, сохта, халуа ёмюрюмде ашамагъанма.

Биле эдим Халиматны асылуу къарачай тишыруу болгъанын - огурулу, адебли, намыслы эмда джи. Алай а туура быллай джи-

дение бла кёргозюрге деб, алыб бара эдиле. Биз да къуандык миллет хантларыбызны, музейни юсюнден Эресейини халкъларына хапар айтыллыгына.

Ким да билгенден, белек джылы мындан алгъа «Кавказская кухня» деб Халимат бир ашык китаб да чыгарганды. Аны айтханын, Халимат миллетин кертти суйген. Аны иги затын кимге да кёргозюрге тырмашхан адамды. Аны ючюн анга джюрек разылыгымы билдирирге излейме.

Ол ишине джан аурутхан адамды. Аны энгда кёб ашы мураты барды. Ол аланы барысын да кёзю бла кёрюю, аныча патриот кызларыбыз кёб болсунла.

ЭРИКЕНЛАНЫ Хазретали.



ЭДРЕУОК АЙНЫ ЗАКОНЛАРЫ

Эндреуок (декабрь) айда къралыбызда талай джангы закон ишлеб башларыкъды. Багъалы окъуучуларыбыз, бизни ол законла бла шагъырей этерге излейбиз.

Эндреуок айны 1-ден Кърал органлада - ачыкылыкъ Кърал, джергили органла эмда алагъа бойсунган организациала («ВКонтакте» неда «Одноклассики» деген социал сетледе страницила къураб, бардырырга керекдиле.

Ол законну себебинден адамла кърал учреждениеле бардыргъан ишледен толу хапарлы боллукъдула.

Налог эсебге тюшюу Адамла «Госуслуги» порталны юсю бла налог органда эсебге тюшюрча мадар къурауу джумушлары кёзюч ачхан эдиле.

Шахар къурулуш система РФ-да шахар къурулушну (градостроительный) ишин баджарыуну хакъындан бириккен кърал информация системасы ишлеб тебрерикиди. Кърал эмда джергили власть органла, тюз адамла эмда юрист кючле-

ри болгъан къуллукъчула ол системадан джангы хапар билдирге боллукъдула.

ОМС полисини орнуна паспорт Энди медицина болушлукъ алыр ючюн, адам кеси разылыгына кёре ОМС полисин неда къуру паспортун кёргозюрге боллукъду.

Связны операторларына излемле Связны операторлары баджаргъан ишлерини юсюнден джыл сайын Роскомнадзорга отчёт джибирге керекдиле. Анда связны хайырландырылганды мадарларыны, баджарылганды джумушлары юсперинден информацияны джаргъа тыйыншылды.

Отчёт берилмесе, анда терс затла джазылсалса неда связ бла байламы джумушла алты айдан кёбюню баджарылмай тургъан эселе операторланы лицензияларын сыйырырга эркинлик барды.

Кърал джумушла - электрон халда «Госуслуги» порталны юсю бла баджарылырга боллукъ кърал джумушлары тизими кёбейгенди. Аланы арасында сабийлеге талай пособие, кеслер джюрюген машиналагъа техосмотр, орундан тебеген мюлкге (недвижимость) реги-

страция этиу, НДФЛ бла байламы декларацияла алыу, кърал четер реестрден выписка беруу, лицензияла бла эркинлик кыагытла алыу дегенча джумушла бардыла.

Эндреуок айны 2-ден Окъуучулары хазырлау Орта усталык берген окууу учреждениеле кеслеринде окууу-производство комплексле къурагъа боллукъдула. Алада окууучула практиканы ётген бла кълмай, иш кюллю болурча мадар да табарыкъдыла.

Джангы законда айтылганын кёре, окууу учреждениелеге окууучула бла выпускниклени ишге салырга болушурча эркинлик да бериледи.

Осуилкюда тургъан сабийле бир шолгъа джюрюрге боллукъдула Осуилкюда тургъан сабийлени, ала ёсен юйдегени сабийлери джюрюген шолгъа неда сабий садха эм алгъа алырга эркинлик бериледи.

Алгъаракълада аллай мадар кюруу да туугъан къарнашла бла эгечле бла байламы эди.

Эндреуок айны 7-ден Толтуруучу производствода тюрленюле Эресейини Судюу приставларыны федерал къуллугу борчу болгъанын мюлкюню юсюнден хапарны налог эмда башха органладан автомат халда излерге боллукъду.

Закон толтуруучу производство бла байламы судюу бегимлени, актланы замандында толтурурга мадар берилдикиди.

Эндреуок айны 26-дан Гитче табышлыкыгъа болушлукъ Гитче эмда орта табыш-

лыкълары бла кюрешген организациала къралдан болушлукъ алгъан заманда джюрюкюню бек бузмагъан эселе, бир джылдан джангын кърал болушлукъ излерге боллукъдула. Бюджет ача терсине джююлса неда отчётда иш этиб терс затла джазылсалса кърал болушлукъ юч джыл ётгенден сора бериледи.

Илму-тинтиу ишлени эсебге алыу Илму-тинтиу, сынама-технология ишлени эсебеген бириккен кърал информация системасы бюджетден ача бёлюнюб бардырылганды тинтиуени тамалы боллукъду.

Ол система берилген ача къаллай джююпганын, разработкаланы эсебегенин кёргозюрюкюню, аланы эм игилерини практика джана бла хайырландырырга сайларгъа, тинтиуле бирча болмагъа этерге болушуркюду.

Эндреуок айны 31-ден Тюрстилеге ачхаларын ызына кълтарыу 2020-чы джылыны аллотур (март) айны 31-не дериде джарашдырылганды джююччулукъ болмай кългъан эсе, 2022-чи джылы эндреуок айны 31-не дериде турфирмала алагъа аллай башха тур теджерге неда ачханы ызына кълтарырга керекдиле.

Ол Эресейи бла авиасообщениеге тыйгыч салгъан неда туристлени иймген къраллада турла бла байламыды. Башха болумда тюрператорла кеслерини борчаларын 2021-чи джылы аягында дериде толтурурга керекдиле.

Басмагъа БИЧЕНЧИЛАНЫ Умар хазырлагъанды.